DEBATE LOKALE:

QYTETARËT/ET JANË MË TË ZËSHËM/ME NË ÇËSHTJET SOCIALE

EPI

NED NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

SUPPORTING FREEDOM AROUND THE WORLD

DEBATE LOKALE:

QYTETARËT/ET JANË MË TË ZËSHËM/ME NË ÇËSHTJET SOCIALE

Debate lokale:
Qytetarët/et janë më të zëshëm/me në çështjet sociale

Botues:
Instituti për politikë evropiane - Shkup

Autore:
Ardita Vejseli

Përkthyese:
Blerina Starova Zllatku

Dizajni grafik:
Relativ

Shtator, 2021

Ky dokument bazohet në pikëpamjet e pjesëmarrësve dhe pjesëmarrëse në katër debatet lokale të mbajtura në periudhën mars - maj 2021, të organizuara në kuadër të projektit "AKT - Aksioni Qytetar Aktiv për Demokraci 2.0", i zbatuar nga Instituti për Politikë Evropiane (EPI) - Shkup në bashkëpunim me Universitetin Stanford nga SHBA, dhe financohet nga Fondacioni Kombëtar për Demokracinë (FKD) nga SHBA.

Plani vjetor i punës së Institutit për politikë evropiane – EPI mbështetet nga programi Civica Mobilitas. Përmbajtja e këtij botimi është përgjegjësi e plotë e Institutit për politikë evropiane – EPI dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet se ai pasqyron këndvështrimet e Civika Mobilitas, Agjencisë zvicerane për zhvillim dhe bashkëpunim (SDC) apo të organizatave që e zbatojnë.

Përmbajtja

HYRJE	6
INSTITUCIONET NË MAQEDONINË E VERIUT SFIDAT KRYESORE TË DEGËVE TË PUSHTETIT	8
FQINJËSIA E MIRË DHE INTEGRIMI NË BE: DERI KU JEMI DHE NGA PO LËVIZIM	11
SHOQËRIA DEMOKRATIKE NË MAQEDONINË E VERIUT DHE SFIDAT ME TË CILAT PËRBALLET	14
EKONOMIA NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT DHE EFEKTET E PANDEMISË KOVID-19	16

HYRJE

Procesi i evropianizimit dhe përpjekja për të përmbushur standardet evropiane paraqet prej kohësh interes të madh në mesin e qytetarëve/eve në lidhje me qëllimet të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Për më tepër, viti 2020 u shënua nga kriza KOVID-19, e cila nxori në sipërfaqe vështirësitë kryesore të organizimit të qeverisë, funksionimin e saj dhe mënyrën e përballimit të momenteve të krizës. Në një kohë kur shteti duhet të jetë plotësisht i bashkuar dhe i përgatitur për t'u marrë me sfidat kryesore të paraqitura nga pandemia, reagimet e dobëta dhe të vonuara të autoriteteve kombëtare kanë shkaktuar reagime përgjithësisht negative tek qytetarët. Shteti i konstatoi vështirësitë e përballimit të krizës vetë, dhe qytetarët e panë qartë se ku ishin mangësitë.

Kriza KOVID-19 ka vonuar zbatimin e disa masave të parashikuara në dokumentet reformuese, të tilla si Strategjia e Reformës në Drejtësi, Strategjia e Reformës së Administratës Publike, etj. Përgatitja e ndryshimeve dhe ligjeve të reja u vu gjithashtu në pyetje, pasi grupet e punës nuk u mbajtën ose kishin vështirësi në realizimin e takimeve. Proceset e planifikuara për konsultime publike u shtynë. Ushtrimi i të drejtave të ndryshme themelore, të tilla si qasja në shërbimet shëndetësore dhe arsim u prekën, me çka komunitetet e margjinalizuara, si dhe gratë u goditën më shumë në mënyrë joproporcionale.

Këto zhvillime kanë krijuar një rrezik për polarizim të mëtejshëm dhe dështime të mundshme në vend. Përfshirja e qytetarëve është jashtëzakonisht e rëndësishme në vendimmarrjen në proceset politike. Mungon një planifikim politik gjithëpërfshirës që kalon kufijtë partiakë dhe etnikë dhe krijon një konsensus për rrugën drejt reformës politike. Qytetarët në një masë të madhe (86%) besojnë se ata duhet të përfshihen në proceset vendimmarrëse.[1] Për të shmangur vonesat, janë të nevojshme konsultimet me qytetarët dhe informimi i tyre, në mënyrë që të sigurohet hapësirë për mungesën aktuale të dialogut dhe përfshirjen e tyre në proceset e hartimit të politikave.

Kjo është arsyeja pse debatet publike u mundësojnë qytetarëve të shprehin pikëpamjet, opinionet dhe shqetësimet e tyre për çështje të karakterit publik dhe politik. Në të njëjtën kohë, debatet publike trajtojnë dhe tregojnë ndryshimet e nevojshme dhe rekomandimet e mundshme. Debati disa vjeçar mbi procesin e pranimit në BE, reformat në fusha të ndryshme të shoqërisë, institucionet shtetërore, mjedisi si dhe trajtimi aktual i pandemisë janë tema të rëndësishme për qytetarët. Pjesëmarrja aktive e qytetarëve në diskutime mundëson një kontribut të madh, si dhe njofton publikun me mënyrën e zbatimit të politikave.

Në periudhën nga marsi deri në maj 2021, Instituti për Politikë Evropiane - Shkup organizoi katër diskutime debati lokal me 72 qytetarë nga qytete dhe rajone të ndryshme të vendit si: Shkupi, Tetova, Ohri, Struga, rajoni Lindor dhe Juglindor (përfshirë qytetet e Strumicës, Dellçevës, Gjevgjelisë, Koçanit, Shtipit dhe Berovës). Temat e diskutuara në diskutimet e debatit lokal u përcaktuan nga një analizë e mëparshme e sondazheve të opinionit publik të kryera në dy vitet e fundit.[2] Sipas analizës, u identifikuan temat e mëposhtme për diskutim:

1. Institucionet në Maqedoninë e Veriut: Sfidat kryesore të degëve të pushtetit;
2. Fqinjësia e mirë dhe integrimi në BE: Deri ku jemi dhe nga po lëvizim?
3. Shoqëria demokratike në Maqedoninë e Veriut dhe sfidat me të cilat përballet;
4. Ekonomia në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe efektet e KOVID -19.

1 https://www.iri.org/sites/default/files/final_wb_poll_deck_for_publishing_1.pdf

2 Sondazhet e opinionit publik të kryera nga organizatat e shoqërisë civile në vend dhe organizatat ndërkombëtare.

Diskutimet e debatit lokal u organizuan në një format ku pjesëmarrësit në pjesën e parë të ngjarjes patën mundësinë të diskutojnë me njëri-tjetrin, si dhe me moderatorin e ngjarjes. Për të inkurajuar mendimin e qytetarëve ose për të sqaruar çështje të caktuara që u ngritën gjatë diskutimeve, secila prej katër temave të diskutuara përfshiu një seksion të veçantë për diskutim me një ekspert(e) të fushës. Sipas dilemave dhe pyetjeve të parashtruara nga pjesëmarrësit, ekspertët iu përgjigjën pyetjeve dhe diskutuan me ta. Qëllimi i diskutimeve të debatit lokal ishte të dëgjohen mendimet dhe qëndrimet e qytetarëve nga rajone të ndryshme në lidhje me temat e propozuara, por edhe të jepnin sugjerime dhe rekomandime për përmirësimin e cilësisë së jetës dhe demokracisë. Në të njëjtën kohë, temat, diskutimet dhe rekomandimet shërbejnë si një përgatitje për Anketën e Tretë Kombëtare të Debatit të përgatitur nga Instituti për Politikat Evropiane në bashkëpunim me Universitetin Stanford në SHBA.[3]

Diskutimet e debatit lokal dhe sondazhet e debatit kombëtar, si një formë e konsultimit politik të kryer nga Instituti për Politikat Evropiane në bashkëpunim me Universitetin Stanford në SHBA, synojnë të përfshijnë qytetarët në debate të gjithanshme me aktorët përkatës, si dhe të njihet dhe ekzaminohet opinioni i qytetarëve për një temë të caktuar, nëse do të kishin mundësi të mësonin më shumë për detajet e saj.[4]

Për të përcjellë debatet në mënyrë më autentike, raporti ruan një formë dhe rrëfim më të lirë.

3 Më shumë informacion në lidhje me Anketën e parë Kombëtare të Debatit mund të gjenden në: https://epi.org.mk/post/7377
Më shumë informacion në lidhje me Anketën e parë Kombëtare të Debatit mund të gjenden në:https://epi.org.mk/post/13728

4 Sipas Metodës së Profesor James Fishkin: https://www.youtube.com/watch?v=E-5dU5gKilg

INSTITUCIONET NË MAQEDONINË E VERIUT SFIDAT KRYESORE TË DEGËVE TË PUSHTETIT;

Themeli i çdo shteti janë institucionet e tij dhe funksionimi i tyre i duhur, ndërsa politikat publike luajnë një rol themelor në të gjitha fushat e zhvillimit të tij. Për më tepër, informimi i qytetarëve për funksionimin dhe punën e institucioneve është i një rëndësie kyçe për një shoqëri demokratike. Sipas sondazhit të NDI i kryer në qershor 2020, 45% e qytetarëve besojnë se situata në lidhje me sundimin e ligjit nuk ka ndryshuar dhe 32% besojnë se është përkeqësuar.[5] Sipas të njëjtit sondazh të kryer në mars 2021, mosbesimi në institucionet kryesore, përfshirë gjyqësorin, zyrën e prokurorit publik, parlamentin, qeverinë, vazhdon.[6]

Administrata publike gjithashtu luan një rol të madh në jetën e qytetarëve në ofrimin e shërbimeve të caktuara. Shumica e qytetarëve janë të pakënaqur me shërbimet e autoriteteve lokale, pra komunat,[7] por rezultatet e fundit nga sondazhet mbi perceptimet e qytetarëve për administratën publike të bëra nga rrjeti Think for Europe tregojnë se në dy vitet e fundit opinionet e qytetarëve janë përmirësuar, domethënë ata mendojnë se përballimi me administratën publike tani është më i lehtë.[8] Ata janë gjithashtu më të njohur për ekzistencën e shërbimeve elektronike dhe besojnë se përfshirja e qytetarëve dhe shoqërisë civile në monitorimin e reformës së administratës publike rezulton në përmirësimin e shërbimeve.[9] Megjithatë, ajo që mbetet si kërkesë është llogaridhënie dhe përgjegjësi akoma më e madhe nga institucionet ose komunat lokale.

Diskutimi i parë i debatit lokal me temën **"Institucionet në Maqedoninë e Veriut: sfidat kryesore të degëve të qeverisjes"** u mbajt më 22 mars 2021 me qytetarë nga qyteti i Tetovës dhe rajonit, dhe synoi të përfshijë qytetarët në një diskutim debati për njohjen e degëve të qeverisjes; punën dhe funksionin e institucioneve kryesore në vend. Në pjesën e parë të diskutimit, qytetarët fillimisht diskutuan pikëpamjet dhe opinionet e njëri -tjetrit bazuar në disa pyetje të bëra nga moderatori. Përveç zgjidhjeve dhe rekomandimeve të propozuara, ata formuan pyetje për pjesën e dytë të ngjarjes, në mënyrë që të kenë mundësinë t'i bëjnë pyetje ekspertit të fushës.

Konkluzioni i përgjithshëm është se niveli i besimit në institucionet në Republikën e Maqedonisë së Veriut është i ulët, domethënë qytetarët kanë pak besim në punën e të gjitha (tre) pushteteve - ekzekutivi, legjislativi, gjyqësori). Shqetësimi kryesor është se në ditët e sotme institucionet nuk karakterizohen nga komunikimi dhe bashkëpunimi reciprok, por nga shtrëngimi dhe ndikimet negative të nxitura nga rivendosjet e partive. Parlamenti duhet të jetë ai që kontrollon qeverinë, por në realitet është e kundërta. Qeveria është ajo që harton të gjitha ligjet, pa analiza paraprake të duhura, dhe parlamenti ndjek vetëm hapat e saj dhe pranon aktivitetet e tij. Përveç parlamentit, ata besojnë se gjykata është nën kujdesin e qeverisë. Ajo që u theksua si e rëndësishme nga pjesëmarrësit ishte se punonjësit në institucione nuk mund t'i ndajnë prioritetet, domethënë i vënë nevojat e tyre para nevojave të publikut.

5 https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_PPT_MKD_Public_FINAL.pdf?fbclid=IwAR0JbbfCx-xkUmLzkSArp6MRWgtwZQ5x3Dzc9WSddfPAFCPMgGUUM487PaQ

6 https://www.ndi.org/sites/default/files/MK%20REAPPS%20%202021%20public.pdf

7 https://meta.mk/anketa-gra-anite-i-natamu-se-mnogu-nezadovolni-od-rabotata-na-avnata-administraczi-a/?fbclid=IwAR0DrQF53Hz-IhYpoc-4fWzgqgu06Duy16QTldVNqpphv7qXED-Lseg3-v78

8 https://www.thinkforeurope.org/news/public-perceptions-of-service-delivery-in-the-western-balkans-are-on-the-rise?fbclid=IwAR23DvQVw3yc6GbdHZFBWJ9Oc6T5gcTaqFPJDR5kezcvl-ylB5wm3g882SkM

9 https://www.thinkforeurope.org/news/providers-of-administrative-services-need-to-regularly-reveal-the-content-of-feedback-by-citizens?fbclid=IwAR3DGwWQz5QhUB00mWk9IkBD-qCOmkPfkgOST4rmfp40FaJVIMmzwS-nmxC8

Pjesëmarrësit besojnë se autoritetet në Maqedoninë e Veriut po japin rezultate zhgënjyese, dhe për këtë arsye niveli i besimit në to është i ulët. Ata besojnë se arsyeja pse besimi në institucionet është humbur është se shërbimet që ofrojnë institucionet dhe për të cilat qytetarët paguajnë taksa nuk janë të përshtatshme dhe proporcionale. Në të njëjtën kohë, ata rrallë i marrin shërbimet në kohë. Si arsye për këtë fenomen, u theksua se administrata publike është e stërngarkuar me punonjës, ata paguhen nga buxheti i shtetit që e mbushin të gjithë, e megjithatë ata nuk e kryejnë funksionin e tyre, gjë që shkakton një shkallë të lartë të pakënaqësisë tek qytetarët.

Pjesëmarrësit besojnë se duhet të krijohet një komunikim i mirë midis qytetarëve dhe këtyre institucioneve, sepse komunikimi që tashmë ekziston nuk korrespondon me nevojat e tyre dhe nuk është transparent. Përveç komunikimit joadekuat me qytetarët, mungon komunikimi mes institucioneve dhe politikanëve. Kjo theksohet veçanërisht në proceset e miratimit të ligjeve ose masave, gjegjësisht situatave kur ka një bllokadë nga disa parti politike për miratimin e politikave të caktuara. Ky mos komunikim, veçanërisht në situatat kur kërkohet vendimmarrje e shpejtë, për shembull gjatë një pandemie, çon në privimin e qytetarëve nga masat të cilat janë të nevojshme për të mirën e shoqërisë.

Sipas qytetarëve, përveç komunikimit joadekuat me qytetarët, mungon komunikimi reciprok midis institucioneve dhe politikanëve. Kjo theksohet veçanërisht në proceset e miratimit të ligjeve ose masave, gjegjësisht situatat kur ka një bllokadë nga disa parti politike për miratimin e ligjeve ose masave të caktuara.

Për më tepër, puna e gjykatave u theksua si sfidë. U dhanë një numër sfidash me të cilat ballafaqohet gjyqësori, si vonesat në procedura dhe raste; korrupsioni; nuk ka njëtrajtshmëri të vendimeve gjyqësore; mungesa e stafit. Gjithashtu, puna e gjyqtarëve nuk është në një nivel të kënaqshëm, si p.sh. puna e gjyqtarëve porotë të cilët nuk e kryejnë punën e tyre me seriozitet. Pjesëmarrësit mendojnë se vendimet e gjykatës nuk ishin objektive, por subjektive dhe se puna dhe kualifikimet e një numri të madh gjyqtarësh ishin vënë në pyetje. Pavarësisht përpjekjeve për transparencë dhe paanësi të gjyqtarëve, nuk shohin asnjë përmirësim. Edhe pse ekziston një organ i veçantë përgjegjës për vlerësimin dhe monitorimin e profesionalizmit të gjyqtarëve - Këshilli Gjyqësor Shtetëror, pjesëmarrësit ende besojnë se edhe ky organ është kryesisht i degraduar për shkak të përkatësisë partiake të punonjësve përgjegjës.

Një sfidë tjetër që u identifikua është kapaciteti i institucioneve, pra stafi i pakualifikuar. Kjo tregon se ka një mungesë të madhe të kapaciteteve në krahasim me sasinë e punonjësve. Ata gjithashtu mendojnë se një pjesë e madhe e punonjësve në sektorin publik janë të punësuar për shkak të përkatësisë partiake, gjë që çon në mbipopullim të institucioneve. Për më tepër, një numër i madh i punonjësve të administratës publike janë lënë pas dore, pra janë të privuar nga mundësitë dhe trajnimet e propozuara për promovim dhe përmirësim në fushën e tyre.

Politizimi i institucioneve është sfida tjetër e identifikuar nga qytetarët. Sa herë që ka ndryshim të qeverisë, ka një ndryshim të punonjësve ose mbajtësve të projekteve, ku masat ose projektet zbatohen sipas interesit të partisë në pushtet, në vend të interesit të qytetarëve. Kjo është një arsye tjetër pse qytetarët nuk u besojnë institucioneve.

Përveç kësaj, një problem tjetër që u vu në dukje, veçanërisht nga të rinjtë, është se ata nuk e dinë se cilat janë proceset ndaj të cilave ata mund të reagojnë për ndryshim dhe përmirësim të këtyre kushteve negative. Përveç kësaj, ata konsiderojnë se nuk janë mjaft të vetëdijshëm për të drejtat e tyre, të drejtën e tyre për qasje në informacion, si të marrin pjesë ose të paraqesin pakënaqësinë me funksionimin e institucioneve. Sa i përket mënyrës se si mund të reagojnë, pjesëmarrësit theksuan se faqja e internetit e vetë komunës, në këtë rast komunës të Tetovës, nuk është funksionale. Në botën moderne, të gjitha të dhënat dhe informacionet mund të gjenden në faqet e internetit, por mosfunksionaliteti i mënyrave moderne të informacionit tregon se institucionet nuk janë të përgaditura për epokën moderne, por gjithashtu tregon mungesën e qasjes dhe transparencës së pushtetit lokal.

Pyetjet kryesore që u paraqitën si dilema nga pjesëmarrësit në këtë diskutim që kanë nevojë për më shumë vëmendje për t'u trajtuar në mënyrë që të adresohen në të ardhmen ishin:

1. Si mund të zbutet nepotizmi në institucionet shtetërore në lidhje me procesin e punësimit?
2. Çfarë mund të bëhet për të rivendosur sistemin e meritës?
3. Sa iu lejohet të rinjve të ndikojnë në vendimmarrje?
4. Deri në çfarë mase janë marrë parasysh rekomandimet e sektorit joqeveritar në lidhje me institucionet shtetërore?
5. Sa duhet të akuzohen institucionet për abuzim me funksionet e tyre?
6. Si mund të hiqet ndikimi i politikës në gjyqësor?

Janë dhënë rekomandime për të kapërcyer sfidat e diskutuara. Edukimi i brezave të rinj është i një rëndësie kyçe, dhe futja e reformave në sistemin arsimor konsiderohet si bazë për funksionimin dhe organizimin e mëtejshëm të shëndetshëm të pushteteve. Përveç kësaj, është e nevojshme të reformohet sistemi demokratik, me pjesëmarrje më të madhe të qytetarëve në procesin e reformës. Nevojitet një transparencë më e madhe në lidhje me punën e institucioneve, si dhe një shkallë e shtuar e monitorimit të së njëjtës punë në mënyrë që të shmangen komplikimet shtesë. Në fund, u arrit në përfundimin se të rinjtë duhet të luftojnë për reformat në sistemin e qeverisjes dhe respekt më të madh për të drejtat e tyre themelore, siç është pjesëmarrja e tyre në proceset vendimmarrëse.

Konkluzionet dhe rekomandimet kryesore nga diskutimi:[10]

1. Bashkëpunimi ndërinstitucional është i dobët dhe partizimi i sektorit publik ka një ndikim shtesë
2. Shërbimet e institucioneve nuk janë adekuate dhe proporcionale me atë që qytetarët presin dhe meritojnë.
3. Mangësitë në gjyqësor si staf i pamjaftueshëm dhe joprofesional dhe puna e gjyqtarëve kontribuon në mos-besimin në gjyqësor.
4. Përditësimi i parakohshëm i informacionit dhe mos ndjekja e mënyrave moderne të informimit tregojnë mungesën e gatishmërisë së institucioneve dhe komunave për t'u përshtatur me metodat moderne të ko-munikimit.
5. Transparencë më e madhe në lidhje me punën e institucioneve, si dhe rritje të nivelit të monitorimit të punës së tyre.

10 Konkluzionet dhe rekomandimet janë përgatitur dhe publikuar në inforgrafikun e mëposhtme: https://epi.org.mk/wp-content/ uploads/Infografic -1_mk.pdf

FQINJËSIA E MIRË DHE INTEGRIMI NË BE: DERI KU JEMI DHE NGA PO LËVIZIM

Periudha 2018-2020 u shënua nga ngjarje të rëndësishme politike që ndikuan në marrëdhëniet tona fqinjësore, veçanërisht me Bullgarinë dhe Greqinë. Marrëveshja e Prespës e nënshkruar me Greqinë dhe Marrëveshja për fqinjësi të mirë me Bullgarinë nxitën biseda dhe debate të shumta në skenën politike dhe ndanë opinionet e qytetarëve. Sipas një sondazhi të kryer në vitin 2019 - 55.8% e qytetarëve besojnë se Marrëveshja e Prespës nuk duhet të zbatohet pavarësisht nga vendimi i samitit të fundit të Këshillit Evropian, ndërsa 33.2% besojnë se ajo duhet të zbatohet.[11] Sipas sondazheve të opinionit të kryera në qershor 2020 - 29% e qytetarëve e kundërshtojnë marrëveshjen, dhe 33% e mbështesin atë. Sidoqoftë, është e rëndësishme të theksohet se 25% nuk e pëlqejnë atë, por besojnë se ishte e nevojshme.[12]

Kur bëhet fjalë për Marrëveshjen e fqinjësisë së mirë me Bullgarinë, sipas një sondazhi të kryer në 2018, 52% e qytetarëve kishin një opinion pozitiv për Marrëveshjen e fqinjësisë së mirë kundrejt 34% që kishin një opinion negativ për marrëveshjen.[13] Mendimet për marrëveshjen kanë filluar të ndryshojnë dhe rëndësia e saj po rritet, siç tregohet në një sondazh të kryer në qershor 2020, kur 29% besojnë se Bullgaria po përpiqet të marrë pikë nga njerëzit e saj, por nuk mund të vendosë veton ndaj pranimit tonë në BE dhe se vendi ynë nuk duhet të shqetësohet shumë për këto kërkesa. 28% mendojnë se duhet të shqetësohemi shumë për kërkesat bullgare, sepse mund të shkaktojë probleme me hyrjen në BE, prandaj duhet të përpiqemi të arrijmë një marrëveshje reciproke, ndërsa 30% duhet të ofendohen shumë nga kërkesat bullgare dhe nuk duhet të negociojnë me ta, edhe nëse i mban jashtë BE -së.[14]

Hapja e bisedimeve për integrim në BE është shtyrë shumë herë, gjë që gjithashtu ka nxitur diskutimet për alternativat e mundshme. 65.3% besojnë se edhe pse nuk na është dhënë një datë për hapjen e negociatave, ne duhet të vazhdojmë me reformat pavarësisht vendimeve të BE -së.[15] Sidoqoftë, sipas një sondazhi të kryer në mars 2021, vetëm 26% e qytetarëve besojnë se BE mbështet vendin.[16]

Diskutimi i dytë i debatit lokal me temën **"Fqinjësia e mirë dhe integrimi në BE: deri ku jemi dhe ku po lëvizim"** u mbajt më 15 prill 2021 me qytetarë nga rajoni Lindor dhe Juglindor i vendit dhe kishte për qëllim të përfshijë qytetarët në një diskutim debat mbi procesin e integrimit evropian dhe mundësitë e vendit. Në pjesën e parë të diskutimit, qytetarët diskutuan pikëpamjet dhe opinionet e tyre bazuar në disa pyetje të bëra nga moderuesja. Përveç zgjidhjeve dhe rekomandimeve të propozuara, ata formuan pyetje për pjesën e dytë të ngjarjes, në mënyrë që të kenë mundësinë t'i bëjnë pyetje ekspertit të fushës.

Përfundimi i përgjithshëm nga diskutimi është se integrimi i Republikës së Maqedonisë së Veriut në strukturat ndërkombëtare nuk është një proces i ri, por një luftë afatgjate e reformave dhe premtimeve. Kushtet që rregullojnë hyrjen e vendit në Bashkimin Evropian po ristrukturohen vazhdimisht, duke e bërë procesin më të vështirë. Kushtet e njëjta ndikojnë në perceptimin dhe dëshirën e qytetarëve për integrimin e vendit në BE. Qytetarët besojnë se mentaliteti i shoqërisë sonë, si dhe mungesa e informacionit nga institucionet janë një nga arsyet kryesore pse shteti ngec dhe nuk mund të bëhet pjesë e aleancave ndërkombëtare.

11 https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/Stavovi-za-aktuelnite-sluchuvanja-izborniot-sistem-i-doverbata-vo-partiite.pdf?fbclid=IwAR2rk9ZhdKccZNCNRBByKOsGbZeaagPy-cHOGn-LaairGXCpSPNogTKKNOVI

12 https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_PPT_MKD_Public_FINAL.pdf?fbclid=IwAR0JbbfCx-xkUmLzkSArp6MRWgtwZQ5x3Dzc9WSddfPAFCPMgGUUM487PaQ

13 https://www.iri.org/sites/default/files/iri_macedonia_july_2018_poll_public_final.pdf?fbclid=IwAR0fTO-M1bClCvYKsm9Ui35hyJp8GhxCeYPfgxng04JfSrAV1_3J4UimSg4

14 https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_PPT_MKD_Public_FINAL.pdf?fbclid=IwAR0JbbfCx-xkUmLzkSArp6MRWgtwZQ5x3Dzc9WSddfPAFCPMgGUUM487PaQ

15 https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/Stavovi-za-aktuelnite-sluchuvanja-izborniot-sistem-i-doverbata-vo-partiite.pdf?fbclid=IwAR2rk9ZhdKccZNCNRBByKOsGbZeaagPy-cHOGn-LaairGXCpSPNogTKKNOVI

16 https://www.ndi.org/sites/default/files/MK%20REAPPS%20%202021%20public.pdf

Pjesëmarrësit mendojnë se është shqetësuese që pavarësisht procesit të gjatë, shumë qytetarë ende nuk janë të njohur me procesin e integrimit evropian, procedurat që duhen ndërmarrë, pse po përpiqemi të sigurojmë anëtarësimin dhe si do të ndikojë ai proces mbi ta dhe shtetin. Ata besojnë se publiku nuk është i informuar sa duhet nga institucionet dhe media për disa elementë të rëndësishëm në procesin e anëtarësimit, sepse në shumicën e situatave publiku nuk e kupton pse nevojiten standardet në procesin e pranimit, kushtet apo përfitimet të të gjithë procesit.

> "Qytetarët besojnë se ka nevojë për komunikim dhe informacion më të madh nga institucionet mbi progresin e vendit, por edhe elementet dhe shkallët e rëndësishme të procesit të ade-rimit në Bashkimin Evropian."

Për shkak të mungesës së komunikimit cilësor, pra komunikimit sipërfaqësor të aktiviteteve dhe proceseve nga institucionet, si dhe selektivitetit të tyre bazuar në atë që do të bëhet publike dhe çfarë jo, shoqëria humbet besimin në punën e tyre. Ka shumë sektorë ku ka përparim të konsiderueshëm, por ato nuk janë paraqitur sa duhet për publikun. Gjatë diskutimit, u theksua rëndësia e fondeve IPA, që kërkojnë efikasitet më të madh nga institucionet dhe shteti për përdorim më të madh të këtyre fondeve dhe qasje ndaj popullatës, pra publikut të gjerë për të kuptuar vlerën e fondeve IPA dhe përfitimet e tyre për qytetarët. Përveç kësaj, konsiderohet se mentaliteti i shoqërisë nuk është i përgatitur siç duhet për të qenë pjesë e Bashkimit Evropian, pikërisht për arsyen e mos shpjegimit dhe mos informimit në lidhje me procesin e anëtarësimit.

Për më tepër, në lidhje me të rinjtë, një temë që u diskutua gjerësisht gjatë ngjarjes, u theksua se atyre u duhet ofruar më shumë mundësi për të rimarrë dëshirën për të qëndruar në vend. Niveli i migrimit i të rinjve jashtë vendit për shkak të arsimimit, arsyeve ekonomike, por edhe partizimit të vendit po rritet çdo vit. Për t'u siguruar të rinjve një atmosferë të favorshme shoqërore, është e nevojshme të bëhet një analizë e institucioneve. Analiza do të dëshmojë se cilët sektorë po punojnë, çfarë po bëjmë siç duhet dhe ku ka mangësi, në mënyrë që t'i kapërcejmë ato, në vend që të premtojmë vetëm mundësi të reja. Për më tepër, sipërmarrësia sociale është një mjet kyç përmes të cilit të rinjtë mund të kontribuojnë në shoqëri dhe në të gjithë procesin e integrimit evropian, që do të thotë që i gjithë integrimi evropian të mundësojë të rinjtë përmes qendrave të biznesit dhe përmes sipërmarrjes sociale të përfaqësojnë interesat e tyre si sipërmarrës të rinj.

Përveç mangësive në nivel shtetëror, si një arsye shtesë që ndikon në proces, pjesëmarrësit vunë në dukje vetë Bashkimin Evropian. Ekziston euroskeptizmi dhe pakënaqësia në shoqërinë tonë sepse Bashkimi Evropian po merr vazhdimisht angazhime deklarative dhe ka kërkesa shtesë që duhet të përmbushen që vendi të bëhet anëtar i BE-së, dhe në të gjithë procesin vendi është relativisht pak i përkushtuar në atë që nevojitet dhe që është prioritare në plan të brendshëm. Për më tepër, pjesëmarrësit konsideruan se një numër kriteresh që duhen përmbushur, të tilla si kriteret politike (sundimi i ligjit, të drejtat e njeriut, stabiliteti institucional, respektimi dhe mbrojtja e pakicave) dhe kriteret ekonomike, nuk kishte përmbushje thelbësore nga ana e shtetit tonë. Vendi është i hapur për të bërë të gjitha reformat që imponon Bashkimi Evropian, por vetëm pro-forma, dhe jo sepse ato reforma janë të nevojshme për funksionimin e shoqërisë. Nga ana tjetër, edhe pse vendi është i hapur për t'i bërë ato reforma, e njëjta përpjekje dhe përgjigje nuk është reciproke nga vetë BE -ja. Kjo është arsyeja pse shteti duhet të ruajë integritetin e tij dhe në thelb të përpiqet të përmirësojë të gjitha sferat e shoqërisë brenda, në mënyrë që të jetë në gjendje të vazhdojë të përmbushë prioritetet dhe kërkesat ndërkombëtare.

Sa i përket marrëdhënieve të mira fqinjësore me shtetet anëtare Greqi dhe Bullgari, nga përvojat personale, pjesëmarrësit treguan bashkëpunim dhe komunikim mes qytetarëve, jashtë dokumenteve zyrtare. Qytetet ndërkufitare, si Gjevgjelia, kanë bashkëpunim ekonomik me qytetet në Greqi, pra bashkëpunim afarist i cili është i rëndësishëm për të dy vendet, ndërsa para bllokadës bullgare, p.sh. nga qyteti i Dellçevës, ata kishin komunikim të mirë dhe bashkëpunuan në projekte me shkolla dhe salla leximi në Bullgari, veçanërisht me projekte të financuara nga programi Erasmus +. Pjesëmarrësit besojnë se politikat negative, pra politika e jashtme nuk duhet të ketë ndikim në proceset integruese dhe në bashkëpunimin që vendet, bizneset dhe shkollat kanë mes tyre. Ndikimi i keq mund të përkeqësojë më tej përfitimet ekonomike dhe financiare të bashkëpunimit ndërkufitar.

Për më tepër, si pjesë e regresit të punës së institucioneve, u theksua partizimi, i cili në Maqedoninë e Veriut është masovikisht i pranishëm si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat. Sipas pjesëmarrësve, nuk ka konsensus dhe vetëdije minimale për çështjen e partizimit, kështu që ka nevojë për një vendosmëri më të madhe nga ana e subjekteve politike për të vendosur departizimin si një prioritet kryesorë që duhet ta kenë. Gjithashtu, vetë qytetarët duhet të bëjnë më shumë presion dhe të jenë të zhurmshëm për realizimin e të drejtave të tyre.

Pyetjet kryesore që u vendosën si dilema nga pjesëmarrësit në këtë diskutim që kanë nevojë për më shumë vëmendje në mënyrë që të adresohen në të ardhmen ishin:

1. Si të zgjidhet partizimi në të gjithë sistemin në vend, veçanërisht në arsim?
2. Pas bllokadës me Bullgarinë, e cila ndikon shumë në rritjen e euro skepticizmit, si mund ta kthejmë opinionin publik në rrugën e zvogëlimit të euro skepticizmit dhe rritjes së mbështetjes publike?
3. Si të përfshihen të rinjtë me idetë e tyre dhe kështu të parandalohet emigrimi jashtë?
4. Si të parandalohet ndikimi i politikave negative dypalëshe në bashkëpunimin ndërkufitar?
5. A do të ishte një zgjidhje e mundshme për të çuar përpara gjërat përfshirja e historianëve evropianë, hapja e arkivave dhe dokumenteve në vendet e tjera evropiane? A ka BE-ja dëshirë të bind Bullgarinë ta pranojë këtë?
6. Ku në kapitujt që duhet të hapen me BE-në vlerësohemi më keq ose ngecim?

Normat e hyrjes në BE po bëhen më të ndërlikuara çdo vit, kështu që nevojitet një vështrim në sektorët dhe prioritetet e rëndësishme të vendit nga brenda për të ecur drejt përmbushjes së kërkesave dhe prioriteteve ndërkombëtare. Por pavarësisht nga mangësitë, ne kemi rezultate të favorshme që shpesh anashkalohen, dhe për të cilat qytetarët ndonjëherë as nuk e dinë në cilat fusha kemi bërë përparim pozitiv, pikërisht për shkak të mungesës së informacionit dhe mungesës së qasjes të publikut të gjerë në institucionet. Bashkimi Evropian po bën përpjekje për të kapërcyer bllokadën e vendosur nga disa shtete anëtare, por mundësia e një kompromisi nuk është siguruar ende. Vendi ka fusha që tregojnë përparim dhe zhvillim të madh, si dhe fusha që kërkojnë më shumë vëmendje. Megjithatë, mbetet fakti se nevojitet një angazhim më i madh, vullnet politik dhe vigjilencë për të punuar në përparimin në shumë sektorë të rëndësishëm si demokracia, sundimi i ligjit dhe mjedisi.

Konkluzionet dhe rekomandimet kryesore nga diskutimi:[17]

1. Ekziston euroskeptizmi dhe pakënaqësia me angazhimet deklarative dhe kërkesat shtesë nga Bashkimi Evropian në procesin e integrimit evropian të Maqedonisë së Veriut.
2. Një përmbledhje e sektorëve dhe prioriteteve të rëndësishme të brendshme të , në mënyrë që të vazhdojë të përmbushë kërkesat dhe prioritete ndërkombëtare.
3. Informacion dhe transparencë më e madhe për procesin e integrimit evropian dhe arritjet e shtetit dhe aktivitetet e institucioneve për qytetarët.
4. Përfshirje dhe shfrytëzim më i madh i fondeve IPA dhe krijimi i stafit për shkrimin dhe menaxhimin e projekteve.
5. Eliminimi i partizimit në institucionet publike por edhe në sektorin privat.
6. Politikat dypalëshe negative nuk duhet të ndikojnë në procesin e integrimit dhe bashkëpunimin ndërkufitar.

17 Konkluzionet dhe rekomandimet janë përgatitur dhe publikuar në inforgrafikun më poshtë: https://epi.org.mk/wp-content/uploads/Infografic-2_mk.pdf

SHOQËRIA DEMOKRATIKE NË MAQEDONINË E VERIUT DHE SFIDAT ME TË CILAT PËRBALLET

Arsimi është mënyra kryesore në të cilën shoqëria përmirësohet dhe zhvillohet. Përmes arsimit cilësor, brezat edukohen për të drejtat, ligjet dhe mbrojtjen e tyre, por edhe të drejtat e të tjerëve, gjë që kontribuon në futjen e kulturës dhe vlerës së brendshme, por edhe të kulturës dhe vlerave evropiane. Me implementimin e reformave dhe ndryshimeve në arsim, por edhe në pjesë të tjera të jetës shoqërore, mund të pritet përparim i madh dhe një hap përpara në procesin e evropianizimit.

Ashtu si në të kaluarën, shumica e qytetarëve mendojnë se gratë dhe burrat kanë kushte të barabarta për të përparuar në politikë dhe në vendin e punës.[18] Në të njëjtën kohë, shumica e grave ende marrin rolin e kujdestarit më shpesh sesa burrat dhe kalojnë më shumë kohë duke bërë punë shtëpie pa pagesë. Kjo situatë është përkeqësuar nga pandemia që ka rritur ndjeshëm kohën që gratë shpenzojnë në punët e shtëpisë dhe kujdesin për fëmijët.[19]

Diskutimi i tretë debatues lokal mbi **"Shoqërinë demokratike në Maqedoninë e Veriut dhe sfidat me të cilat përballet"** u mbajt më 7 maj 2021 me qytetarë nga rajoni i Ohrit dhe Strugës, dhe synoi përfshirjen e qytetarëve në një diskutim debati mbi procesin e integrimit evropian dhe mundësitë e vendit. Në pjesën e parë të diskutimit, qytetarët fillimisht diskutuan pikëpamjet dhe opinionet e njëri -tjetrit bazuar në disa pyetje të bëra nga moderatori. Përveç zgjidhjeve dhe rekomandimeve të propozuara, ata formuan pyetje për pjesën e dytë të ngjarjes, në mënyrë që të kenë mundësinë t'i bëjnë pyetje ekspertit të fushës.

Çështja e barazisë gjinore është një temë që po përmendet gjithnjë e më shumë në mbarë botën. Pjesëmarrësit vunë në dukje se shumë gra ndihen sikur jetojnë në hijen e burrave, pavarësisht përpjekjeve të mëdha për të kapërcyer të gjitha stereotipat dhe për t'u përfshirë në një shoqëri demokratike. Edhe pse ka rregullime ligjore për çështje të tilla, shumica e shembujve të jetës reale tregojnë të kundërtën. Rastet si diskriminimi në vendin e punës për shkak të gjinisë, çështjet personale të krijimit të familjes dhe pamundësia për të raportuar dhunën sepse askush nuk do të besojë, dhe shumë të tjerë dëshmojnë superioritetin e burrave në shoqëri. U theksua se është e nevojshme të ndërmerren veprime që do të garantonin një ndryshim në shoqëri në drejtim të barazisë gjinore.

Pjesëmarrësit theksuan se ka edhe shembuj pozitivë që tregojnë suksesin e grave dhe përparimin e tyre ndër vite. Pabarazia është një perceptim i individualitetit dhe ne nuk duhet të kufizohemi të gjithë dhe të përshtatemi me opinionet e njerëzve të tjerë. Ka shumë shembuj që dëshmojnë se gratë mund të arrijnë pozita të larta, pra puna e tyre e palodhur vlerësohet. Vetë përqendrimi mbi pabarazitë, pa ndërmarrë veprime, nuk do të ndryshojë situatën aktuale. Kur pikëpamja individuale dhe mënyra e të menduarit hapet ndaj ndryshimeve moderne edhe vetëdija kolektive mund të përshtatet me të njëjtën.

18 https://www.iri.org/sites/default/files/iri_n._macedonia_february_2020_poll_presentation.pdf

19 https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2020/09/rga_the%20impact%20of%20covid-19_nm_eng_final_2020_09_29-min.pdf?la=en&vs=2420

Shkalla e rritur e migrimit tek të rinjtë gjithashtu u vu re, kryesisht për shkak të dëshirës për të përmirësuar dhe siguruar sukses më të madh. Duke shtuar mangësitë në komunikim, pakënaqësinë me punën e institucioneve shtetërore dhe partizimin, shumë të rinj besojnë se nuk do të sigurojnë të ardhmen që imagjinojnë duke qëndruar në vend. Nëse këto boshllëqe nuk tejkalohen, mund të pritet një shkallë edhe më e madhe migrimi, jo vetëm nga të rinjtë, por edhe nga brezat e tjerë. Nevojiten reforma në vetë vendin, të cilat do të synojnë fillimisht stabilizimin e sistemit arsimor, dhe më pas sigurimin e mundësive më të mëdha për punësim dhe promovim. Qytetarët krahasojnë jetën në vend me jetën në vendet e tjera anëtare të BE -së dhe besojnë se nëse nuk i afrohemi atyre standardeve dhe lejojmë një mënyrë të tillë jetese, do të vazhdojë të ketë rrjedhje të trurit, veçanërisht në mesin e brezave të rinj. Brezat e rinj kanë një gamë më të gjerë të idealeve dhe qëllimeve për të cilat shteti duhet të gjejë një mënyrë për t'u bërë realitet.

> **"Sipas qytetarëve, nëse nuk i afrohemi standardeve të shteteve anëtare të Bashkimit Evropian dhe lejojmë një mënyrë të tillë jetese, do të vazhdojë të ketë "ikje të trurit", veçanërisht në mesin e brezave të rinj.**

Përpjekjet e vjetra të vendit për t'u bashkuar me BE kanë ngritur dyshime tek autoritetet dhe qytetarët. Një pyetje e rëndësishme që duhet bërë është nëse populli maqedonas është gati të bëhet pjesë e bashkësisë evropiane dhe kulturës evropiane. Pjesëmarrësit menduan se mentaliteti dhe shkalla e gatishmërisë janë larg asaj që kërkohet dhe pritet. A është sepse mentaliteti është disi i prapambetur apo vazhdimisht nënvlerësohemi dhe krahasohemi me vendet e tjera evropiane? Kultura dhe jeta e përditshme e qytetarëve ndryshon midis vendeve, prandaj shteti nuk mund të varet vetëm nga përmbushja e qëllimeve dhe validimi i huaj. Për të qenë në gjendje të përmirësohet kjo situatë, arsimi ka një rol të madh, si bazë e kulturës dhe zhvillimit të mentalitetit. Vendit i mungon arsimi adekuat, një sistem që do t'i udhëheqë fëmijët që në moshë të re drejt zhvillimit në shoqëri. Arsimi duhet të jetë një sistem që do të zhvillojë vizione dhe aspekte dhe në fund do të parandalojë nevojën e vazhdueshme për t'u pranuar nga të tjerët. Fëmijët që në moshë të re duhet të jenë të vetëdijshëm për të drejtat dhe liritë e tyre themelore, të dinë të adresojnë dhe perceptojnë padrejtësinë në radhë të parë. Kur më të rinjtë mësojnë virtytet dhe mundësitë e nevojshme për të ardhmen e tyre, ata nuk do të kufizohen në pranimin nga të tjerët. Rrënja e vetë-zhvillimit dhe mbindërtimit gjendet në arsim, si një sistem që mundëson njohjen e metodave të reja të të menduarit dhe zgjerimin e të gjithë fotografisë.

Pyetjet kryesore që u bënë si dilema nga pjesëmarrësit në këtë diskutim që kanë nevojë për më shumë vëmendje në mënyrë që të adresohen në të ardhmen ishin.

1. Sfidat në marrëdhëniet ndëretnike? Si mund të përmirësohen?
2. A kemi një shoqëri në vend që ka vlera evropiane? Pse të njëjtët njerëz që jetojnë në perëndim i shkelin të gjitha rregullat kur vijnë këtu? A kemi krijuar një kulturë evropiane në vend?

Konkluzionet dhe rekomandimet kryesore nga diskutimi:[20]

1. Partizimi në shtet dhe burimet e vogla në dispozicion për promovim - arsye për emigrimin e stafit profesional dhe të rinjve.
2. Reformat dhe ndryshimet në arsim çojnë në përparim dhe një hap përpara në procesin e evropianizimit të shoqërisë.
3. Është e nevojshme të zbatohet kuadri ligjor, të ndërmerren veprime që do të garantonin një ndryshim në shoqëri në drejtim të barazisë gjinore.
4. Humbja e besimit në sistemin demokratik për shkak të vendimmarrjes së pavarur të etnive politike pa përfshirjen e qytetarëve në proceset e hartimit të politikave.

20 Konkluzionet dhe rekomandimet janë përgatitur dhe publikuar në infografikun më poshtë: https://epi.org.mk/wp-content/uploads/Infografic-2_mk.pdf

EKONOMIA NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT DHE EFEKTET E PANDEMISË KOVID-19

Kriza me KOVID-19 ka thelluar më tej pabarazitë dhe kishte efekte dytësore negative socio-ekonomike tek shumë qytetarë.[21]Sipas një sondazhi të kryer në qershor 2020 mbi perceptimet e qytetarëve për KOVID-19 dhe efektin në ekonomi, 80% e të anketuarve thanë se puna e tyre është e sigurt dhe 76.2% e tyre janë të sigurt në të ardhurat nga puna e tyre. Megjithatë, 79% e të anketuarve besojnë se shumë njerëz do të humbasin punën për shkak të pandemisë dhe 88% besojnë se vendi do të hyjë në krizë ekonomike.[22] Në të njëjtën kohë, sipas një sondazhi të kryer nga UNWomen, 47% e burrave dhe 46% e grave thanë se kriza e zvogëloi ngarkesën e tyre të punës, pa humbje pune. 69% e pronarëve të bizneseve thanë se pandemia kishte një ndikim negativ në biznesin e tyre, dhe 12% e profesionistëve të pavarur ose pronarëve të bizneseve thanë se ishin të detyruar të ndalonin punën ose të mbyllnin biznesin e tyre. Pronarët e bizneseve në zonat urbane pësuan ndikime të mëdha negative në bizneset e tyre, ndërsa asnjë nga pronarët e bizneseve në zonat rurale nuk pushoi së punuari për shkak të KOVID-19. Gratë kanë humbur më shumë se burrat kur bëhet fjalë për të ardhurat nga pensioni, pagesat e sigurimeve shoqërore, dhe mbështetjen nga familjet dhe qeveria.[23]

Pandemia me KOVID-19 ka përfshirë gjithë botën pa përjashtim. Përveç se ka vënë në rrezik shumë jetë, pandemia i ka dhënë një goditje të madhe sektorit ekonomik. Bizneset e vogla rezultuan të ishin grupet më të prekura në vitin 2020. Reagimi i parë në lidhje me masat që duhen marrë ishte ruajtja e vazhdimësisë që do të ofrojë siguri dhe mundësi për të planifikuar në kohë. Dështimi për ta ofruar këtë siguri ka çuar në një rënie të mëtejshme. Mijëra njerëz humbën punën për shkak të fokusit të gabuar.

Diskutimi i katërt i debatit lokal me temën **"Ekonomia në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe efektet e pandemisë KOVID - 19"** u mbajt më 27 maj 2021 me qytetarë nga Shkupi dhe rajoni i Shkupit, dhe kishte për qëllim përfshirjen e qytetarëve në një diskutim debati rreth pandemisë KOVID-19 dhe efektet që ka shkaktuar në afat të gjatë dhe cilat janë mundësitë për t'i kapërcyer ato. Në pjesën e parë të diskutimit, qytetarët fillimisht diskutuan pikëpamjet dhe opinionet e njëri -tjetrit bazuar në disa pyetje të bëra nga moderatori. Përveç zgjidhjeve dhe rekomandimeve të propozuara, ata formuan pyetje për pjesën e dytë të ngjarjes, në mënyrë që të kenë mundësinë t'i bëjnë pyetje ekspertit të fushës.

Konkluzionet kryesore janë se edhe pse pandemia tani është në rënie, kriza ekonomike nuk po rimëkëmbet me të njëjtin ritëm. Pjesëmarrësit besojnë se plani parësor nuk duhet të jetë rritja e taksave që do të shkaktojnë barrë shtesë, por fokusi duhet të zhvendoset në ekonominë informale. Masat për të futur taksat si një rrugëdalje nga kriza mund të jenë efektive nëse ato do të futeshin që në fillim, por tani funksioni i tyre nuk do të jetë i njëjtë. Tani duhet të përqendrohemi në rimëkëmbjen, duhet të stimulohet aktiviteti, duhet të dalim nga kriza, jo të fokusohemi në taksat. Jemi në një situatë ku duhet të sigurohen fondet fiskale. Efikasiteti që rritet përmes uljes së shpenzimeve është realizuar por është shumë modest.

21 https://pubdocs.worldbank.org/en/719631588144239708/WB-RER17-The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Outlook-%D0%9C%D0%9A.pdf

22 https://mcms.mk/images/docs/2020/sostojba-so-kovid-19-krizata-2020.pdf

23 https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2020/09/rga_the%20impact%20of%20covid-19_nm_eng_final_2020_09_29-min.pdf?la=en&vs=2420

Gjatë diskutimit u theksua se kur krijohen masat është e nevojshme të mendohet se çfarë do të ndikojë në një afat të gjatë, jo vetëm të merret masa më e lehtë që do të bëjë një ndryshim afatshkurtër. Është e nevojshme të merren masa që do të sigurojnë ekuilibër dhe do t'i synojnë të gjitha bizneset në mënyrë të barabartë. Sipas pjesëmarrësve, masat e marra deri më tani kanë qenë më të fokusuara në ndihmën dhe shpëtimin e atyre që u goditën më rëndë, duke besuar se kompanitë e mëdha mund të rimëkëmben vetë. Shumë nga lëshimet bazohen në pasigurinë e zhvillimit të pandemisë, e cila nuk lejoi planifikimin në kohë.

Kur bëhet fjalë për Qeverinë dhe mënyrën sesi u përball me pandeminë, pjesëmarrësit kishin një qëndrim mjaft negativ. Përkundër faktit se Qeveria mundësoi përfshirjen dhe mori propozime, në realitet ajo nuk kishte asnjë efekt në masat që ata vendosën në fund. Masat nga paketat e para ishin margjinale dhe nuk kishte vazhdimësi, dhe ato ishin relative dhe jo proaktive. Përgjigja e Qeverisë u vonua, me njëfarë përparimi të arritur pas grupit të katërt dhe të pestë të masave. Fakti që qeveria ishte vonë me reagimin dhe prokurimin e vaksinave, uli besimin dhe nivelin e sigurisë tek qytetarët. Vetëm masat e qëndrueshme, planifikimi i mirë dhe përgjigja në kohë mund të kontribuojnë për të dalë nga kjo krizë.

> "Duhet të ketë masa të qëndrueshme, planifikim të mirë dhe përgjigje në kohë që do të kontribuojnë në daljen, por edhe përballjen me krizën që ekziston akoma."

Përveç efekteve në sektorin e biznesit, pandemia preku edhe individin. Me mbylljen e kopshteve dhe shkollave, prindërit e fëmijëve nën moshën 10 vjeç u pushuan nga puna sepse u bënë mësues shtëpie. Ky veprim shkaktoi një barrë të madhe, veçanërisht për gratë, sepse ato duhej t'i siguronin fëmijës vetë të gjitha llojet e materialeve, gjë që hapi problem shtesë në shtëpi. Punëdhënësi, nga ana tjetër, duhej të mbulonte të gjithë pagën bruto për prindërit që u lejuan të rinin në shtëpi pa bërë punën e tyre. Një tjetër gjë toksike për ekonominë ishte zvogëlimi i fuqisë blerëse, si dhe rritja e nivelit të shpenzimeve joproduktive. Përveç efektit ekonomik, pandemia ka shkaktuar një barrë psikologjike që mendohet se është e vështirë të kapërcehet. Sidoqoftë, gabimet që kemi bërë në pandeminë kanë dalë në dritë dhe shpresa është që në të ardhmen të mësojmë t'i eliminojmë ato. Nga ana tjetër, në drejtim pozitiv, u përmend se hapësira në internet është një mënyrë e re përmes së cilës njerëzit mund të fillojnë ose vazhdojnë një biznes shitjesh. Pikërisht për shkak të masave që u vendosën, një numër i madh i bizneseve u mbyllën, të cilat gjetën "shpëtim" në hapësirën online, kështu që shumë të rinj i vendosën idetë e tyre krijuese si "biznese online", që sa do e vogël është një dalje nga kriza ekonomike për ta.

Ekziston një plan veprimi për ekonominë joformale dhe masat, por politikë bërësit po e vonojnë atë vazhdimisht. Lidhur me kategoritë më të prekshme, problemi më i madh është papunësia, dhe baza për zvogëlimin e kësaj varfërie është që njerëzit të kenë akses në punë. Një ndryshim në sistemin e kompensimit monetar dhe mbrojtjes sociale është gjithashtu i nevojshëm, veçanërisht në periudha të tilla krize. Edhe pse ka plane veprimi dhe strategji, ato nuk zbatohen. Qeveria ka në dispozicion një numër mekanizmash të cilat nuk i merr parasysh. Mungesa e vullnetit politik për zbatimin e masave, sipas mendimit të pjesëmarrësve, shkakton problemin më të madh.

Pyetjet kryesore që u ngritën si dilema nga pjesëmarrësit në këtë diskutim që kanë nevojë për më shumë vëmendje në mënyrë që të adresohen në të ardhmen ishin:

1. Si të ndihmohen kategoritë më të cenueshme të qytetarëve? Si do të mundësohet përfshirja e këtyre grupeve në tregun e punës?
2. Rritja e taksave - është një rrugëdalje nga kriza, apo është një luftë me realitetin dhe ekonominë joformale?
3. A janë masat e marra deri më tani nga qeveria të mjaftueshme për të kapërcyer krizën dhe për të trajtuar këtë situatë?
4. Si duhet të veprojë qeveria për të siguruar qëndrueshmëri, siguri dhe parashikueshmëri për qytetarët?
5. Pse vendi nuk mori ndihmë financiare nga Fondi Evropian i Solidaritetit?

Konkluzionet dhe rekomandimet kryesore nga diskutimi:[24]

1. Vazhdimësia dhe parashikueshmëria e masave për të adresuar krizën ekonomike si rezultat i pandemisë KOVID-19.
2. Dixhitalizimi dhe formalizimi i ekonomisë joformale.
3. Zgjerimi i gamës së masave ekonomike nga qeveria për të mbuluar edhe grupet më të cenueshme në shoqëri dhe sensibilizimin e tyre gjinor.
4. Fokus shtesë nga qeveria në trajtimin e ekonomisë joformale dhe shmangien e stresit shtesë për qytetarët duke rritur taksat.
5. Krijimi i një sistemi dhe procesi të hartimit të politikave të bazuara në dialog, konsultime dhe reagime, veçanërisht në kohë krize ekonomike.

24 Заклучоците и препораките се подготвени и објавени во следниот инфографик: https://epi.org.mk/wp-content/uploads/Infografic-4_mk.pdf